

Méltatások a könyvről

„Egyike Amerika tíz legfontosabb véleményformálójának. Hihetetlenül *meggyőző* és precíz, borotvaéles logika és harcos igazságérzet hatja át az írásait. Független meggyőződése egyszerre jelenthet veszélyt és előnyt mindkét politikai oldal számára.”

Newsweek

„Megvilágítja az NSA szinte korlátozás nélküli ambícióit, módszereit és globális befolyását, és részletes betekintést enged a »vállalati partnerségekbe«, amelyekbe – a hírszerzési és védelmi szerveken túl – a legnagyobb és legjelentősebb internetes és telekommunikációs cégek is beletartoznak.”

The New York Times

„Történet a férfiről, aki az évszázad legjelentősebb kiszivárogtatásáért felel.”

Wired

„*Lehetséges*, hogy kínai cégek kémkedésre alkalmas technológiát építenek a hálózati eszközeikbe, de az Egyesült Államok *egészen biztosan* ezt teszi.”

The Guardian

„Talán a legnagyobb hatású emberjogi író.”

American Prospect

„Glenn Greenwald az egyik legmerészebb amerikai politikai kommentátor... Kőbe vésett elvei és pártatlansága tette az Egyesült Államok politikai párbeszédét szókimondóbbá, és sokkal, de sokkal jobbá.”

Rachel Maddow, MSNBC

Glenn Greenwald

A Snowden-ügy

Korunk legnagyobb
nemzetbiztonsági botránya

A fordítás alapja:

Glenn Greenwald: *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State.*

Published by arrangement with Metropolitan Books, Henry Holt and Company, LLC, New York. All rights reserved.

Copyright © Glenn Greenwald, 2014

Fordította © Böszörményi Jenő (1–3., 5. fejezet), 2014

© Nagy Marcell (4. fejezet), 2014

Szerkesztette: Türek Rita

Szaklektor: Kis-Benedek József

Borító: Tabák Miklós

HVG Könyvek

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Koncz Gábor

ISBN 978-963-304-183-3

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképezési úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2014

Felelős kiadó: Szauer Péter

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Artoletto Bt.

Nyomás: mondAt Kft.

Felelős vezető: Nagy László

E könyvet mindazoknak ajánlom, akik azon fáradoztak, hogy az amerikai kormányzat titkos, tömeges megfigyelési programjairól lerántsák a leplet, de különösen azoknak a bátor, elszánt közérdekű bejelentőknek, akik e cél érdekében a szabadságukat is hajlandók voltak kockáztatni.

Az Egyesült Államok kormánya olyan technológiai képességet fejlesztett ki, amely lehetővé teszi a telekommunikáció megfigyelését. [...] Ez a képesség bármikor az amerikai nép ellen fordítható; a megfigyelés képessége pedig oly átfogó – mindegy, hogy telefonbeszélgetésekről vagy táviratokról van-e szó –, hogy ez az amerikai állampolgárok magánszférájának teljes felszámolásához vezetne. Az állam figyelő tekintete elől sehol sem rejtőzhetnénk el.

Frank Church szenátor,
a hírszerzési tevékenységgel kapcsolatos kormányzati gyakorlat vizsgálatával
foglalkozó szenátusi különbizottság elnöke, 1975

Tartalom

Előszó a magyar kiadáshoz	11
Bevezetés	13
1. Kapcsolatfelvétel	21
2. Tíz nap Hongkongban	53
3. Mindent összegyűjteni	121
4. Amit a megfigyelés tönkretesz	231
5. A negyedik hatalmi ág	279
Utószó	327
Köszönetnyilvánítás	335
A szerzőről	339
Jegyzetek	341
Név- és tárgymutató	351

Előszó a magyar kiadáshoz

Nagyot fordult a világ 2001. szeptember 11-ével. George Bush elnök népszerűsége a mélypontról az egekbe emelkedett, az USA titkosszolgálatai pedig még több lehetőséghez és forráshoz jutottak a terrorizmus elleni harcukban. A világ már nem tűnt olyan biztonságos helynek, elkezdődött az afganisztáni, majd az iraki háború, majd Európában (Isztambul, London és Madrid) újabb terrorcselekményekre került sor.

A demokrácia válságát vetítette előre, hogy az Egyesült Államokban egy fiatal, alapvetően képzetlen tiszthelyettes, Bradley Manning meggyőződésből kiszivárogtatta az ország legféltettebb titkait Irakról és az amerikai nagykövetségek levelezéséről. A WikiLeaks-iratokról hivatalosan az amerikai vezetés természetesen tudomást sem akar venni, a sajtó pedig a kiszivárogtatót a szexuális szokásaival próbálta ellehetleníteni.

Edward Snowden sok szempontból hasonló életutat járt be. Fiatalon, még igazi demokrataként a titkosszolgálatnál vállalt munkát, ám hamarosan rá kellett jönnie, hogy igazságérzete és elvei nem egyeznek a nemzetbiztonság gyakorlatával. Naivitása, megcsömörlése a rendszertől tette hőssé (vagy árulóvá?).

Kiszivárogtatása hatására a magánszféra védelme ismét előtérbe került. Az Egyesült Államok továbbra is meghatározó katonai, politikai és gazdasági vezető hatalom, miközben egyre több ország fordul el az amerikai technikai befolyásoltságtól. Kína és Oroszország már eddig is a maga útját járta, és a harmadik világban is növekszik a kereslet a lehallgató-berendezések iránt.

Glenn Greenwald könyve valóban hiánypótló, ugyanis Edward Snowden dokumentumai bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy az ún. Five Eyes (Öt szem), vagyis az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland szövetsége lehallgatta és megfigyelte az egész világot – nemcsak terrorizmussal gyanúsított személyeket, hanem politikusokat, gazdasági vezetőket és magánszemélyeket is. Semelyik ország sincs abban a helyzetben, hogy globális választ adjon erre a felháborító tettre. Angela Merkel, az Európai Unió legerősebb hatalmának a kancellára is hiába tiltakozott, az USA nem hajlandó garantálni, hogy a jövőben nem hallgatják le. Ugyanakkor az EU 28 tagállama ebben a kérdésben sem egységes, a legtöbb szövetséges országnak pedig kétoldalú megállapodásai vannak az Egyesült Államokkal a titkosszolgálati együttműködésről.

Az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség az adatok döntő részét az internetről, a műholdakról, a tengeri optikai kábelekről és a telefonokról szerezte meg. Állandó hivatkozási alap a terrorizmus elleni harc, ám a valóság az, hogy az Egyesült Államok – csökkenő világ-gazdasági és -politikai súlya miatt – létfontosságú és releváns gazdasági és diplomáciai adatokkal biztosítja stratégiai előnyét.

Ajánlom a könyvet mindazok figyelmébe, akiket érdekel az állami lehallgatások és megfigyelések működése, a személyiségi jogok helyzete a digitális korban és a hidegháború utáni időszak egyik legérdekfeszítőbb nemzetbiztonsági botránya.

Nógrádi György
egyetemi tanár, biztonságpolitikai szakértő

Bevezetés

A mikor 2005 őszén elindítottam egy politikai témákkal foglalkozó blogot, nem sejtettem, döntésem mennyire megváltoztatja majd az életemet. Mindjobban felingereltek ugyanis azok a radikális és szélsőséges hatalomelméletek, amelyeket az Egyesült Államok kormánya 2001. szeptember 11-ével igazolt, és reméltem, hogy ezekről a problémákról blogolva nagyobb hatást gyakorolhatok, mint azt alkotmányjogászként és az emberi jogokért küzdő ügyvédként tettem addigi pályám során.

Alig telt el néhány hét a blog indítása óta, amikor a *The New York Times* hatalmas sztorit robbantott: a Bush-kormányzat 2001-ben titkos rendeletben utasította a Nemzetbiztonsági Ügynökséget (National Security Agency, NSA), hogy amerikaiak telefonos és elektronikus kommunikációját megfigyelje, úgy, hogy ehhez a büntetőjog által megkövetelt bírói felhatalmazásokat sem kell beszereznie. Az ügy kipattanásakor már négy éve folytak engedély nélküli lehallgatások, amelyek alsó hangon is több ezer állampolgárt érintettek.

A téma érdeklődésem és szakmai ismereteim tökéletes metszéspontjában állt. A kormány a végrehajtó hatalom jogosítványainak pontosan azzal a fajta szélsőséges értelmezésével igyekezett igazolni a titkos NSA-programot, amely engem néhány hete blogolásra készítetett. E felfogás szerint a terrorizmus veszélye az elnököt – a „nemzet biztonságának megőrzése érdekében” – lényegében korlátlan jogkörrrel ruházza fel, és a cél érdekében akár a törvényeket is átlépheti. A kialakuló vitában bonyolult alkotmányjogi és jogszabály-értelme-

zési kérdések kerültek elő, amelyeket jogi képzettségem és szakmai tapasztalatom révén megfelelő felkészültséggel tudtam megvitatni.

A következő két évem azzal telt, hogy aprólékosan feltárjam az NSA lehallgatási botrányát, előbb a blogomon, majd egy 2006-ban megjelent, az eladási listák élmezőnyébe jutó könyvben is. Álláspontom egyértelmű volt: az illegális lehallgatások elrendelésével az elnök bűncselekményt követett el, amiért felelősségre kell vonni. Abban az egyre túlfűtöttebben hazafias és egyre fullasztóbb politikai légkörben, amely Amerikát akkortájt jellemezte, ez a felfogás éles vitákat gerjesztett.

Edward Snowdent éppen addigi tevékenységem indította néhány évvel később arra, hogy elsőként velem lépjen kapcsolatba, és hogy közreműködésemmel leplezze le az NSA ennél jóval nagyobb mérvű visszaéléseit. Elmondása szerint nemcsak arról volt meggyőződve, hogy tisztában vagyok azokkal a súlyos veszélyekkel, amelyeket a tömeges megfigyelési programok és az állam titkos tevékenységének korlátlansága magában hordoz, hanem bízott abban is, hogy nem fogok meghátrálni semmilyen nyomás hatására, érkezzen az a kormány vagy médiabeli és más szövetségesei részéről.

A Snowden által rendelkezésemre bocsátott irdatlan mennyiségű szigorúan titkos dokumentum és a magát Snowdent övező dráma, korábban sosem tapasztalt módon, az egész világon az érdeklődés középpontjába állította azt a fenyegetést, amelyet a tömeges elektronikus megfigyelési programok jelentenek. Arra is ráirányította a figyelmet, hogy a digitális korszakban milyen felbecsülhetetlen érték a magánszféra sérthetlensége. Ezek a problémák azonban már évek óta halmozódtak, többnyire elrejtve a szemünk elől.

Az NSA-t övező jelenlegi vitának persze számos sajátos jellemzője van. A technikai fejlődés mára olyan általános, mindenre kiterjedő és mindent átható megfigyelést tesz lehetővé, amely korábban csak a legélénkebb képzeletű tudományos-fantasztikus írók műveiben létezett. Ehhez adódott még hozzá, hogy az amerikaiak 9/11 után minden másnál előrébb sorolták a biztonságukat, s az így kialakult

léggör különösképpen kedvezett a hatalmi visszaéléseknek. Snowden bátorságának és a digitális információ egyszerű másolhatóságának köszönhetően azonban most első kézből származó, példátlan betekintést nyerhetünk a megfigyelés rendszerébe és valóságos működésének részleteibe.

Az NSA-botrány által felszínre hozott kérdések több szempontból is párhuzamba állíthatók az elmúlt évszázadok számos epizódjával. Az Egyesült Államok létrejöttének éppen a magánszférába történő kormányzati behatolás elutasítása volt az egyik fontos kiváltó oka: az amerikai telepesek azon törvények ellen tiltakoztak, amelyek lehetővé tették, hogy brit tisztviselők kényük-kedvük szerint bárki házáat átkutassák. A telepesek elismerték, hogy az államnak joga van egyedi, célhoz kötött bírói felhatalmazás alapján házkutatást végezni, amennyiben bizonyítékkal alátámasztható az érintett egyén bűnösségének alapos gyanúja. Egy általános felhatalmazás azonban – amely a teljes lakosság körében lehetővé teszi az indoklás nélküli házkutatást – lényegéből fakadóan jogellenes.

Ezt az eszmét a negyedik alkotmánykiegészítés tette az amerikai jogrendszer részévé. Szövege rövid, nyelvezete egyértelmű: „A népnek azt a jogát, hogy személyük, lakhelyük, irataik és ingóságai az indokolatlan házkutatások és foglalások ellen védve legyenek, nem lehet megsérteni. Ilyen parancsokat csak esküvel vagy esküpótló nyilatkozattal alátámasztott alapos gyanú esetén lehet kiadni, pontosan megjelölve a kutatás helyét, a lefoglalandó dolgokat vagy a letartóztatandó személyeket.”* Célja mindenekelőtt az volt, hogy az Egyesült Államokban egyszer s mindenkorra megszüntessék a kormánynak azt a jogosítványát, amellyel az állampolgárokat általános, gyanúval meg nem alapozott megfigyelésnek vetheti alá.

---

* Alexander Hamilton – James Madison – John Jay: *A föderalista. Értekezések az amerikai alkotmányról (The Federalist Papers)*. Ford.: Balabán Péter. Budapest, Európa, 1998.

A megfigyelést övező vita a 18. században a házkutatásokra fókuszált, a technika fejlődésével azonban a megfigyelés módszerei is fejlődtek. Amint a vasúthálózat kibővülése a 19. század közepén lehetővé tette az olcsó és gyors postai szolgáltatásokat, óriási botrány kerekedett abból, hogy a brit kormány a leveleket titokban felbontotta.¹ A 20. század első évtizedeire pedig az Egyesült Államok Nyomozóirodájánál – a mai FBI elődszervezeténél – már nemcsak a leveleket bontották fel, és nemcsak informátorokat alkalmaztak, hanem lehallgatásokat is végeztek, amelyek célja a kormány politikájával szemben állók semlegesítése, elhallgattatása volt.²

Történetileg szemlélve a tömeges megfigyelésnek – függetlenül az alkalmazott technikától – számos állandó jellemzője van. Kezdetben a megfigyelés mindig a más véleményen lévők és a marginalizáltak csoportjait sújtja, ami a kormányt támogató vagy szimplán apatikus polgárokat arra a téves következtetésre vezeti, hogy őket ez nem érinti. A történelem ugyanakkor azt bizonyítja, hogy a tömeges megfigyelésre alkalmas apparátus pusztá létezése – felhasználásától függetlenül – önmagában elégséges az eltérő vélemények elfojtására. Az az állampolgár, aki tudja, hogy folyamatosan megfigyelik, a félelem miatt hamar alkalmazkodóvá, meghunyászkodóvá válik.

Az FBI Egyesült Államokban folytatott kémtevékenységéről az 1970-es évek közepén lezárult vizsgálat arra a megdöbbentő megállapításra jutott, hogy az ügynökség félmillió amerikai állampolgárt potenciális „felforgató elemnek” tekintett, s pusztán politikai nézetei miatt rendszeresen megfigyelt. (A célszemélyek és megfigyelt szervezetek listája Martin Luther Kingtől John Lennonig, a női emancipációs mozgalmaktól az antikommunista John Birch Társaságig terjedt.) A megfigyelési programok során elkövetett visszaélések problémája azonban korántsem csak az amerikai kormányzatok sajátja. Éppen ellenkezőleg, a tömeges megfigyelés bármely gátlástalan hatalom számára mindenkor és mindenhol általános kísértést jelent. Az indíték kivétel nélkül mindig ugyanaz: a véleménykülönbségek elfojtása, az alkalmazkodás kikényszerítése.

Ez magyarázza, hogy a kémkedés egyébként nagyon eltérő politikai hitvallású kormányokat is egy platformra hoz. A 20. század fordulóján a brit és a francia gyarmatbirodalom egyaránt olyan, megfigyelést végző különleges egységeket hozott létre, amelyek feladata az antikolonialista mozgalmak jelentette fenyegetés „kezelése” volt.³ A II. világháborút követően, az 1950-ben alapított keletnémet Állambiztonsági Minisztérium, ismertebb nevén a Stasi, a magánéletbe történő állami behatolás szinonimájává vált. Legutóbb pedig, amikor az arab tavasz során a tiltakozó megmozdulások komolyan kezdték veszélyeztetni a diktátorok hatalmát, a szíriai, az egyiptomi és a líbiai rezsim egyként állt rá a más véleményen lévők internethasználatának titkos megfigyelésére.

A *Bloomberg News* és a *The Wall Street Journal* oknyomozása tárta fel, hogy amikor ezeket a diktatúrákat tüntetések rázták meg, kormányaik – nem túlzás – valóságos bevásárlókörutat tettek nyugati technológiai cégeknél, s tőlük szereztek be a megfigyeléshez szükséges eszközöket. A szíriai Aszad-rezsim egy olasz vállalat, a megfigyeléssel foglalkozó Area SpA munkatársait alkalmazta; a sebtében, repülőgéppel átdobott alkalmazottaknak abban kellett sürgős segítséget nyújtaniuk, hogy „az emberek közötti kommunikációt [a szíriaiak] képesek legyenek nyomon követni”.⁴ Az egyiptomi Mubarak titkosrendőrsége olyan felszerelést vásárolt, amellyel a Skype titkosítása feltörhető, és az aktivisták beszélgetései lehallgathatók.⁵ A *The Wall Street Journal* tudósítása szerint Líbiában, a kormány megfigyelési központjában „hűtőszekrény méretű, fekete színű berendezések egész sorát” találták a behatoló újságírók és lázadók; ezeket a szintén megfigyeléssel foglalkozó francia Amesys gyártotta. A szerkezet Líbia legnagyobb internetszolgáltatójának „netes forgalmát ellenőrizte”: „emaileket nyitott meg, jelszavakat tört fel, online chatekbe hallgatott bele, és a gyanúsnak ítélt személyek közötti kapcsolatokat térképezte fel”.⁶

Az a lehetőség, hogy az emberek telefonos vagy elektronikus kommunikációját megfigyeljék, óriási hatalommal ruházta fel azo-

kat, akik e tevékenységet végzik. Ha ezt a hatalmat szigorú ellenőrzéssel és az elszámoltathatóság megkövetelése révén nem tartják kordában, szinte szükségszerű, hogy visszaélések történjenek. Arra számítani, hogy az amerikai kormányzat egy tömeges megfigyelési gépezetet úgy működtet a legteljesebb titokban, hogy immúnis a kísértéseivel szemben, ellentmond minden történelmi tapasztalatnak és az emberi természetről rendelkezésünkre álló minden ismeretnek.

Egyébként már Edward Snowden leleplezéseit megelőzően is egyre inkább világhosszá vált, hogy elképesztő naivitásra vall az Egyesült Államokat a megfigyelés kérdésében valamiképpen kivételnek tekinteni. 2006-ban „Az internet Kínában: a szabadság vagy az elnyomás eszköze?” címmel tartottak meghallgatást a kongresszusban.⁷ A felszólalók egyként ítélték el az amerikai technológiai cégeket, mert segítenek a kínai hatóságoknak elfojtani az interneten megjelenő eltérő véleményeket. A meghallgatáson elnöklő New Jersey-i republikánus képviselő, Christopher Smith a Yahoo! és a kínai titkosrendőrség közötti együttműködést ahhoz hasonlította, mintha valaki Anne Frankot a nácik kezére juttatná. Ez persze nem volt több harsány retorikai fogásnál, amellyel amerikai tisztségviselők jellemzően akkor állnak elő, amikor olyan ország van terítéken, mely nem ért egyet az Egyesült Államokkal.

Még a résztvevők sem tudtak azonban elvonatkoztatni attól, hogy a kongresszusi meghallgatásra két hónappal azt követően került sor, hogy a *The New York Times* a Bush-kormány amerikaiakat érintő, de felhatalmazás nélkül végrehajtott átfogó lehallgatási tevékenységét leleplezte. Ennek fényében pedig meglehetősen hamisan cseng, ha azért ítélnék el más államokat, mert országukban megfigyelést végeznek. A közvetlenül Smith után felszólaló Brad Sherman kaliforniai demokrata képviselő arra hívta fel a figyelmet, hogy azoknak a technológiai cégeknek, amelyektől elvárják, hogy a kínai rezsim megkereséseit elutasítsák, ugyanolyan óvatosnak kell lenniük a saját kormányukkal szemben is. „Különben – figyelmeztetett, szinte a jö-

vőbe látva –, miközben Kínában az emberek magánéletük botrányos megsértésével szembesülnek, mi magunk, itt, az Egyesült Államokban is azzal találhatjuk szembe magunkat, hogy egy jövőbeli elnök az alkotmány eme rendkívül tág értelmezését felhasználva az emailjeinket olvassa – én pedig nem szeretném, ha ez bírói végzés nélkül megtörténhetne.”

Az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államok vezetői arra használták fel a terrorizmustól való félelmet (amelyet a valódi fenyegetés következetes felnagyításával csak tovább erősítettek), hogy egy sor extrém intézkedést igazoljanak vele. A terrorizmusra hivatkozva indítottak támadó háborúkat, építették ki a kínzás világot behálózó rendszerét, és tartanak fogva (vagy gyilkolnak meg) vádemelés nélkül külföldi és amerikai állampolgárokat. Ugyanakkor nagyon is elképzelhető, hogy e félelem legtartósabb öröksége a mindent átható, mindenütt jelen lévő és gyanúsítás nélkül végzett titkos megfigyelés lehet, amelyet segített életre kelteni. A történelmi párhuzamok ellenére ugyanis a mostani NSA-botránynak van egy merőben új dimenziója: az internetnek az emberek mindennapi életében betöltött szerepe.

A világháló, különösen a fiatalabb nemzedékek számára, nem egy elkülönült, önálló szféra, amelyben az élet bizonyos teendőit végezzük. Nem egyszerűen csak a postaládánk és a telefonunk. Az internet életünk egészét átfogja és behálózza, ez az a hely, ahol lényegében valamennyi tevékenységünk zajlik. Itt kötünk barátságokat, választjuk ki olvasmányainkat és a megnézendő filmjeinket, itt szerveződik a közélet, de itt keletkeznek és tárolódnak a legszemélyesebb adataink is. Az interneten alakítjuk és fejezzük ki személyiségünket és identitásunkat.

Ennek a hálózatnak az átalakítása tömeges kémkedési rendszerre minden korábbtól különböző állami megfigyelési program kialakulásához vezet. Az összes eddigi megfigyelési rendszer szükségszerűen korlátozottabb volt, és megvolt a lehetőség, hogy hatálya alól kivonjuk magunkat. Ha megengednénk, hogy a kémkedés maga alá

gyűrje az internetet is, azzal valójában beleegyeznénk, hogy az emberi kapcsolatok, tervek és gondolatok minden formáját átfogó állami ellenőrzésnek vessék alá.

Sokak szemében az internet, különösen tömeges használata óta, hihetetlen potenciállal rendelkezik: a politikai véleménycsere demokratizálása, a hatalmasok és a hatalom nélküliek közötti játéktér kiegyenlítése révén százmilliók számára hozhatja el a szabadságot. Az internet szabadsága – vagyis az a lehetőség és képesség, hogy a hálózatot intézményi korlátok, társadalmi vagy állami ellenőrzés és csontig ható félelem nélkül használjuk – alapvető jelentőségű ennek az ígéretnek a valóra váltásában. Megfigyelési rendszerre történő átalakítása a világhálót éppen ettől a kulcsfontosságú képességétől fosztaná meg. Ám ennél is nagyobb veszélyt jelent, hogy magát az internetet tenné az elnyomás eszközévé, s egyúttal megteremtené az állami ellenőrzésnek a történelem során valaha ismert legszélsősége-sebb és legelnyomóbb fegyverét.

Ez teszi Snowden leleplezéseit oly megdöbbentővé és életbe vágó-an fontossá. Az NSA hihetetlen megfigyelési képességeinek és még ennél is elképesztőbb ambícióinak lelepleződésével egyértelművé vált, hogy történelmi fordulóponthoz érkeztünk. Vajon a digitális korszak az internet egyedülálló lehetőségei révén az egyén felszabadulását és politikai szabadságát hozza el? Vagy a mindent átható megfigyelés és ellenőrzés olyan rendszerét teremti meg, amelyről az elmúlt korok legfélelmetesebb zsarnokai még álmodni sem mertek? Most még választhatunk, hogy melyik úton induljunk el. Tetteink fogják meghatározni, sorsunk hol ér véget.